

PÁZMÁNY *1635*
— *a l a p i t v a*

Pázmány Law Working Papers

2019/10

Zakariás Kinga

**AZ ELVI TÉTELEK KIEMELÉSÉNEK KÉRDÉSE AZ
ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI GYAKORLATBAN**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest

<http://www.plwp.eu>

Az elvi tételek kiemelésének kérdése az alkotmánybíróági gyakorlatban

Zakariás Kinga

egyetemi adjunktus (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

Az alkotmánybíróági esetjog átláthatóságát és megértését jelentős mértékben megkönnyíti az elvi tételek kiemelése, ezért a német Szövetségi Alkotmánybíróság minden határozata előtt feltünteti az elvi tételeket. Az Alkotmánybíróság a korai gyakorlatában kiemelte a döntései alapjául szolgáló elvi tételeket, az idei évben pedig több határozathoz csatolt párhuzamos indokolásban és különvéleményben felmerült, hogy szükséges formailag külön kiemelni az alkotmánybíróági döntések *ratio decidendijét*.

Erre tekintettel érdemes megvizsgálni, hogy mit jelent az elvi tétel fogalma, és milyen funkciót tölt be a német felsőbbbíróági gyakorlatban. Ezt követően megvizsgálom az elvi tételek kiemelésének korábbi alkotmánybíróági gyakorlatát, az elvi tételek kiemelésének újabb javaslatát, végül megfogalmazom, hogy mi következik mindebből.

2. Az elvi tételek a német felsőbbbíróági gyakorlatban

2.1. Az elvi tételek fogalma

Az elvi tételek (*Leitsätze*) a német felsőbbbíróági gyakorlatban **nem képezik a bírói döntés részét, azok a bírói döntés elé emelt mondatokat jelentenek, amelyek a bírói döntés „kulcsüzenetét” (*Kernaussage*) fogalmazzák meg, a bíró által „talált” jogot (megj. bíró alkotta jogot) hordozzák (*die Rechtsfindung leitende Satz*), amelyet egyébként az indokolás szövege is tartalmaz.** Az elvi tételek szelektíven, sűrített formában fogalmazzák meg a határozat rendelkező részét megalapozó indokolást (*tragende Erwägungen einer Entscheidung*). Az elvi tételek közzétételének célja a jog fejlődéséről és a „jogtalálásról” való tájékoztatás (I ZR 190/89).

Az elvi tételek – a Szövetségi Alkotmánybíróság által kiemelt elvi tételek kivételével –¹ **nem rendelkeznek jogi kötőerővel.**² Az elvi tételek ennek ellenére „a normativitás igényével lépnek fel,” mivel a bíróságnak a jog tartalmáról vallott elképzelését tükrözik vissza, amelyen

¹ A Szövetségi Alkotmánybíróságról szóló törvény 31. § kimondja, hogy az alkotmánybíróság határozatai a Szövetség és a tartományok alkotmányos szerveire, valamint minden bíróságra és hatósággra nézve kötelezőek. A Szövetségi Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint nem csupán a rendelkező rész rendelkezik jogi kötőerővel, hanem az azt megalapozó indokolás is. BVerfGE 1, 14 [37]; 19, 377 [392]; 20, 56 [87]; 40, 88 [93]; 96, 375 [404]; 104, 151 [197]. Tekintettel arra, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság határozatai elé emelt elvi tételek a határozat indokolásának azon megállapításait tartalmazzák, amelyeket maga a testület a döntést megalapozó indokolásnak tekint, lehet érvelni amellett, hogy az elvi tételek kötelezőek. Ugyanakkor a német szakirodalomban vitatott, hogy a *ratio decidendire* kiterjed-e a jogi kötőerő. Andreas HEUSCH: § 31 [Verbindlichkeit der Entscheidung]. In: Dieter UMBACH – Thomas CLEMENS – Franz-Wilhelm DOLLINGER: *Bundesverfassungsgesetz. Mitarbeiterkommentar und Handbuch*. Heidelberg, C.F.Müller, 2005, 514-515.

² Klaus RENNERT: Amtliche und nichtamtliche Leitsätze, deren Rechtswirkungen und faktische Rezeption. Thesen. In: *Rechtswegen – Urteilswirkungen*. Deutsch-Ungarischer Verfassungsdialóg. Heidelberg (megjelenés előtt)

az ítélet alapul.³ A bíróságok esetről esetre bontják ki az elvi tételeket, így az absztrakciós szintet tekintve félúton állnak az általános törvény és a konkrét eset között.

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság 1991. november 21-én kelt I ZR 190/89 számú ítélete – szerzői jogi nézőpontból – különbséget tesz a **hivatalos** (*amtlich verfaßte Leitsätze*) és a **nem hivatalos elvi tételek** (*nichtamtlich verfaßte Leitsätze*) között. Hivatalosnak minősül az elvi tétel abban az esetben, ha azt a testület egyik tagja a testület jóváhagyásával fogalmazta meg és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tette. Abban az esetben viszont, ha nem a bíró/bírói tanács tagja vagy nem ebben a minőségében, és nem a testület egyetértésével vagy jóváhagyásával fogalmazta meg, akkor nem minősül hivatalosnak. Annak nincs jelentősége, hogy az elvi tételek megfogalmazása hivatali kötelezettséget képez-e, szerepel-e az ügyrendben vagy a feleknek az ítélettel együtt kézbesítették-e. Csupán annak van döntő jelentősége, hogy a közlemény felismerhetően betudható-e a bíróságnak, vagyis a közhatalom birtokosától származik. A nem hivatalos elvi tételekre kiterjed a szerzői jogi törvény (*Urhebergesetz – UrhG*) hatálya, a hivatalos elvi tételre viszont nem.

A szerzői jogi törvény 5. § (1) bekezdése a bírói döntésekhez hasonlóan kifejezetten kiveszi a törvény hatálya alól a hivatalos elvi tételeket. Ezzel szemben a nem hivatalos elvi tételek a tájékozódást elősegítő mondatok (*Orientierungssätze*), amelyek rendszerint röviden, de a sokszor nem könnyen érthető elvi tételekkel szemben átfogóbban foglalják össze a bírói döntést és ezzel tájékoztató jellegű tudást (*Orientierungswissen*) közvetítenek, ezért szerzői jogi védelem alatt állnak.

A Szövetségi Alkotmánybíróság határozatai előtt kiemelt elvi tételek hivatalos elvi tételeket képeznek. A hivatalos minőség megítélése során annak nincs jelentősége, hogy az elvi tételt a testület maga fogalmazta meg, vagy annak a hivatali szervezete (VGH – Baden-Württemberg 07. 05. 2013. 10 S 281/12.).

2. 2. Az elvi tételek funkciói⁴

Az elvi tételek két fő funkciója a tájékoztatás és az irányítás. E tekintetben jelentős különbség van a hivatalos és nem hivatalos elvi tételek között, mivel az utóbbiak nem léphetnek fel a normativitás igényével, így a joggyakorlat irányítására nem alkalmasak. A tájékoztatás terén is eltérő szerepe van a hivatalos és a nem hivatalos elvi tételeknek. Az előbbiek az igazságszolgáltatás rendszerén belül is szerepet kapnak, míg az utóbbiak arra szolgálnak, hogy a szélesebb olvasóközönség számára támpontot nyújtsanak az alkotmánybírói gyakorlat megismeréséhez.

A hivatalos elvi tételek a következő funkciókat töltik be:

Tájékozódás (*Selbstinformation*): Az elvi tételek **az igazságszolgáltatás rendszerén belül (*gerichtsintern*)** megkönnyítik a bírák kutatómunkáját és egyúttal biztosítják a különböző tanácsok gyakorlata közötti ellentmondások elkerülését és ezáltal a jogegység biztosítását.

³ Uo.

⁴ Az összefoglalás Fleischer tanulmánya alapján készült. Ld. Holger FLEISCHER: Höchstrichterliche Leitsätze und richterliche Normbildung im Gesellschaftsrecht. *ZIP* 2018, 607-608.; Wiedrin az osztrák felsőbbbíróságok gyakorlatában alkalmazott elvi tételek tekintetében a következő funkciókat különbözteti meg: **Feltáró funkció (*Erschließungsfunktion*)** az elvi tétel feltárja a határozat indokolásának lényegét, így olyan mint egy „félkész termék”; **Szűrőfunkció (*Filterfunktion*)**: a lényegét emeli ki; **Adattároló funkció (*Speicherfunktion*)**: adatbankok részeként megkönnyíti a keresést; **Beágyazó funkció (*Einbettungsfunktion*)**: beágyazza az ügyet a korábbi joggyakorlatba; **Irányító funkció (*Verhaltenssteuerungsfunktion*)**: a jogszabály tartalmára vonatkozó megállapításokat tartalmaznak, így irányítják az emberek magatartását. Ld. Ewald WIEDERIN: Der Leitsatz als juristisches Kommunikationsformat. In: Robert KERT – Andrea LEHNER (szerk.): *Vielfalt des Strafrechts im internationalen Kontext. Festschrift für Frank Höpfel zum 65. Geburtstag*. Wien – Graz, 2018, Neuer Wissenschaftlicher Verlag, 765-785.

Önkontroll (Selbstkontrolle): Az elvi tételek segítséget jelenthetnek a határozat tervezetek ellenőrzéséhez. A határozat kulcsfontosságú megállapításainak kiemelése lehetőséget biztosít az indokolás jogi megalapozottságának és meggyőző erejének kontrolljára és a szakmai vagy megfogalmazásbeli pontatlanságok kiküszöbölésére.

Tájékoztatás (Information): Az igazságszolgáltatás rendszerén kívül (*außergerichtlich*) arra szolgálnak az elvi tételek, hogy a **jogalkalmazók** gyors áttekintést nyerjenek a határozat legfontosabb megállapításairól. A folyóiratokban és különböző adatbázisokban azonnal „szemet szűrnak” („*Blickfang*”) és egyúttal hidat képeznek a határozat indokolása felé. Tehát egyfajta szolgáltatásnak is tekinthető a rohanó világban.

Irányítás (Steuerung): A pusztán tájékoztatáson túlmenően a felsőbb bíróságok elvi tételei egy további célt is szolgálnak. Általános-absztrakt szabályokat alkotnak, amelyekhez a jövőben a jogalkalmazóknak és az alárendelt bíróságoknak igazodniuk kell. Ennek megfelelően joggyakorlatirányító funkcióval is rendelkeznek.

Tükörkép (Spiegelbild): Az elvi tételek arról tanúskodnak, hogy a felsőbb bíróságok jogot alkotnak, azaz a bíró alkotta jogot tükrözik.

Segédeszköz (Hilfsmittel): Az elvi tételek segítséget jelentenek a **sajtóval szemben támasztott** megnövekedett igényeknek: röviden és gyorsan tájékoztassanak a legújabb határozatokról.

2. 3. Az elvi tételek hátrányai

Az elvi tételek hátrányai – a joggyakorlatorientáló funkcióra tekintettel – elsősorban a hivatalos elvi tételekkel összefüggésben merülnek fel. Ezek félrevezetők lehetnek, mert elszakadnak a határozattól (az alapul szolgáló tényállástól, a konkrét ügy körülményeitől), önálló életet kezdenek élni, ami téves jogértelmezéshez és jogalkalmazáshoz vezethet. Különösen, mivel sok esetben jogszabályi rendelkezésként alkalmazzák őket.⁵ Ezen túlmenően a határozat lényeges megállapításainak kiemelése azt a látszatot keltheti, hogy az indokolás többi része nem fontos. Ami nem kerül be az elvi tételek közé, azt „el lehet felejteni”.⁶

Az elvi tételek hátrányai ugyanakkor elsősorban a „megalkotásuk” hiányosságaira vezethetők vissza, így például túl tág a megfogalmazásuk vagy adott esetben az elvi tétellé emelt megállapítások benne sincsenek a határozat indokolásában. Erre tekintettel a felsőbb bíróságoknak arra kell törekedniük, hogy az általuk kiemelt elvi tételek ne szakadjanak el a konkrét ügytől. A jogalkalmazónak és jogtudománynak pedig arra, hogy az elvi tételeket mindig együtt olvassák a határozattal.⁷

3. Az elvi tételek kiemelésének korábbi alkotmánybírósági gyakorlata

Az Alkotmánybíróság a korai gyakorlatában kiemelte a határozatok indokolásából azokat az elvi tételeket, amelyek a döntései alapjául szolgáltak, és amelyeket a jövőben követni kívánt. A **ratio decidendi először a határozat végén különült el három csillag alatt, később pedig a határozat rendelkező részébe került.**⁸

Az Alkotmánybíróság a 8/1990. (IV. 23.) AB határozatában az indokolás lezárásaképpen emelte ki azokat az elvi tételeket, amelyek megalapozták az emberi méltósághoz való jogot az általános személyiségi joggal azonosító állandó gyakorlatát.⁹ A 61/1992. (XI. 20.) AB határozat

⁵ FLEISCHER i. m. 605, 608.

⁶ WIEDERIN i. m. 778.

⁷ FLEISCHER i. m. 614.

⁸ SÓLYOM László: Alkotmányértelmezés az új alkotmánybíróságok gyakorlatában. *Fundamentum* 2002/2. S. 19.

⁹ Az elvi tételek indokolásban való kiemelésére további példák az Alkotmánybíróság korai gyakorlatából: 2/1990. (I. 18.) AB határozat, ABH 1990, 18, 21-22.; 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990, 42, 44-45; 9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990, 46, 48-49;

már a rendelkező részében mondta ki a korábbi Alkotmányból hiányzó általános egyenlőségi klauzulát helyettesítő azon elvi tételt, miszerint a diszkriminációtilalom – amennyiben a különbségtétel sérti az emberi méltósághoz való jogot – kiterjed az egész jogrendszerre.¹⁰ Az alkotmánybírói gyakorlat megszilárdulását követően a *ratio decidendi* – az állandó gyakorlatra hivatkozással – a gyakorlat továbbfejlesztése esetén is a határozatok indokolásában rekedt. A *ratio decidendi* rendelkező részben való feltüntetésének gyakorlata pedig összefonódott az **alkotmányos követelmény** intézményével,¹¹ amely a hivatalos elvi tételek funkciót is betölti.¹²

4. Az elvi tételek kiemelésének javaslata

Pokol Béla alkotmánybíró több párhuzamos indokolásában és különvéleményében felvetette azt a kérdést, hogy szükséges-e formailag külön kiemelni az alkotmánybírói döntések *ratio decidendi*-jét.¹³ Pokol mellett érvel, hogy az Alkotmánybíróság határolja be (lokalizálja) és emelje ki határozatainak indokolásában a *ratio decidendi*-t.¹⁴ Az Alkotmánybíróság ennek megfelelően az indokolás végén (az indokolás lezárásképpen) kurzívval és vastagon szedve elkülönítve tüntetné fel a *ratio decidendi*-t.¹⁵

Álláspontjának alátámasztására három érvet hoz fel. Egyrészt a szélesebb közvélemény és a jogászság **informálása**, másrészt – az alkotmánybírói döntés precedenserejére hivatkozva –¹⁶ **az alkotmánybírói gyakorlat alakítása**, harmadrészt az **önkontroll** (a gyakorlat torzulásának megszüntetése). Az utóbbi tekintetében arra hivatkozik, hogy az Alkotmánybíróság az Abtv. hatálybalépését követően még követte az Abtv. 70. § (2) bekezdésében [Ügyrend 69. § (2) bekezdés] foglalt követelményt az egyedi határozatokat meghaladó normatívák teljes ülési állásfoglalásokba (TÜÁF) foglalása terén, addig az utóbbi

¹⁰ Az elvi tételek rendelkező részben történő kiemelésére példák: 61/1992. (XI. 20.) AB határozat, ABH 1992, 280; 74/1992. (XII. 28.) AB határozat, ABH 1992, 310.; 4/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1993, 48.; 28/1994. (V. 20.) AB határozat, ABH 1994, 134.; 60/1994. (XII. 24.) AB határozat, ABH 1994, 342.; 43/1995. (VI. 30.) AB határozat, ABH 1995, 188.; 21/1996. (V. 17.) AB határozat, ABH 1996, 74.

¹¹ Először: 38/1993. (VI. 11.) AB határozat. A későbbi gyakorlatból példák: 53/1993. (X. 13.) AB határozat; 36/1994. (VI. 24.) AB határozat; 32/2003. (VI. 4.) AB határozat; 2/2013. (I. 23.) AB határozat; 3/2013. (II. 14.) AB határozat; 8/2013. (III. 1.) AB határozat; 21/2013. (VII. 19.) AB határozat; 34/2013. (XI. 22.) AB határozat; 15/2014. (V. 13.) AB határozat; 8/2015. (IV. 17.) AB határozat; 14/2015. (V. 26.) AB határozat; 21/2016. (XI. 30.) AB határozat; 2/2017. (II. 10.) AB határozat; 11/2017. (V. 26.) AB határozat; 2/2018. (IV. 6.) AB határozat; 21/2018. (XI. 14.) AB határozat; 3/2019. (III. 7.) AB határozat.

¹² ZAKARIÁS Kinga: Verfassungsmäßige Erfordernisse der Gesetzesauslegung als „amtliche Leitsätze“ in der Praxis des ungarischen Verfassungsgerichts. In: Rechtswege – Urteilswirkungen. Deutsch-Ungarischer Verfassungsdialóg. Heidelberg (megjelenés előtt)

¹³ 7/2019. (III. 22.) AB határozat, Indokolás [106]-[109]; 13/2019. (IV. 8.) AB határozat, Indokolás [88]-[89]; 12/2019. (IV. 8.) AB határozat, Indokolás [39]-[44]; 11/2019. (III. 29.) AB határozat, Indokolás [18]-[24]; 3069/2019. (IV. 10.) AB határozat, Indokolás [60]-[66]; 3070/2019. (IV. 10.) AB határozat, Indokolás [53]-[59]; 3071/2019. (IV. 10.) AB határozat, Indokolás [41]-[45]; 3089/2019. (IV. 26.) AB határozat, Indokolás [41]-[43]; 3090/2019. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [44]-[46].

¹⁴ Ez az álláspont korábban már megjelent Pokol Béla korábbi könyvében. POKOL Béla: *Alkotmánybíráskodás. Szociológiai, politológiai és jogelméleti megközelítésben*. Budapest, Kairosz, 2014. A *ratio decidendi* és az *obiter dictum* elkülönítésének nehézségeihez az alkotmánybírói határozatokban Ld. VARGA ZS. András: *Ombudsmanok Magyarországon*. Budapest, Rejtjel, 2004, 79.

¹⁵ 15/2019. (IV. 17.) AB határozat, Indokolás [72]

¹⁶ 3089/2019. (IV. 26.) AB határozat, Indokolás [43] A konkrét ügy eldöntése mellett a jelen alkotmánybírói döntés precedensereje megkívánja megítélésem szerint, hogy az eset részleteire szabott érvelés után itt is elvi megfogalmazással kerüljön kiemelésre az Alaptörvénynek az a konkrétizálása, mely a normatív alapot, a döntési rációt (*ratio decidendi*) adta a határozathoz. Ez azért is különösen fontos, mert a precedensjog elméletének régen bevett tézise szerint csak ez a döntési ráció kötelező a későbbi hasonló esetek eldöntéséhez, míg az indokolás többi része mint az eset kapcsán az érvelésbe bevont mellékes megjegyzések (*obiter dictum*), ilyen kötelező normatívának nem fogható fel.

években a testület elvetette ezt az elkülönítést. Ehelyett az egyedi ügyektől elszakadó – néha alaptörvény-kiegészítő általánosságú – normatív megállapítások, belekerülnek az egyedi döntések indokolásába.¹⁷

Ehhez képest kompromisszumos megoldásnak tekinthető az az alkotmánybírósági gyakorlatban felbukkanó megoldás, amely az indokolás lezárásaképpen összefoglalta a rendelkező részi döntés normatív alapját.¹⁸ A kétféle megoldás között az a különbség, hogy az előbbi a formális kiemeléssel egyértelművé teszi, hogy a döntést hozó testület szerint mi képezi a *ratio decidendi*, és ezzel kiszakítja azt az indokolásból. Az utóbbi az „[ö]sszefoglalva” kitétellettel azt hangsúlyozza, hogy az indokolás végén megfogalmazott elvi tételeket együtt kell olvasni az indokolás többi részével, azaz az egész döntés kötelező.

5. Konklúzió

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban jelenleg nincsenek a német gyakorlathoz hasonló hivatalos elvi tételek.¹⁹

A hivatalos elvi tételek kiemelésének újabb javaslata az Alkotmánybíróság korai gyakorlatához való visszatérést jelentene azzal a formális különbséggel, hogy a korábbi határozatokban az indokolás végén három csillag alatt különült el a *ratio decidendi*, a javaslat szerint pedig azt kurzívval és vastagon szedve kellene elkülöníteni, és azzal a tartalmi különbséggel, hogy a kiemelt elvi tételek nem szakadnának el az egyedi ügyektől. Az ilyen módon kiemelt elvi tételek egyrészt formálisan is a határozat részét képeznék, másrészt a határozat indokolásának azon megállapításait tartalmazzák, amelyeket a testület a döntést megalapozó indokolásnak tekint, ezért azok az Abtv. 39. § (1) bekezdése alapján vitathatatlanul mindenkire nézve kötelezőek lennének.

A kompromisszumos megoldás esetén nem válik egyértelműen szét a *ratio decidendi* és az *obiter dictum*. Ezért ezen megoldás preferálása megköveteli a határozatoknak – a konkrét ügyben felmerült alkotmányossági kérdéshez igazodó – fegyelmezett megszövegezését, az *obiter dictum* kerülését vagy megjegyzésként való elkülönítését.

A kétféle megoldás előnye – a német gyakorlattal szemben – az hogy, az elvi tételek formálisan nem szakadnak el a határozattól, így kisebb az esély arra, hogy önálló életet kezdenek élni, illetve nem kérdőjelezhető meg, hogy az elvi tételek kötelezőek.

¹⁷ 15/2019. (IV. 17.) AB határozat, Indokolás [73]

¹⁸ Pokol önmagában a *ratio decidendi* lokalizálását, amelynek során a többségi határozat az indokolás lezárásaképpen összefoglalta a rendelkező részi döntés normatív alapját, nem tartotta elegendőnek. 3069/2019. (IV. 10.) AB határozat, Indokolás [54], [60]; 3070/2019. (IV. 10.) AB határozat, Indokolás [48], [53].

¹⁹ Nem hivatalos elvi tételekre viszont találunk példát. Az Alkotmánybírósági Szemle döntvénytára 2010-től lényegre törő összefoglalókkal és a határozat lényegének kiemelésével segíti az Alkotmánybíróság joggyakorlatát figyelemmel kísérni szándékozók munkáját.